

BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor

Sárospataki kulturális dimenziók

Sárospatakon magyar kultúra napi ünnepi beszédet tartani hálás feladat, hiszen a város fogalma lényegében egyenlő a kultúráéval. Elegendő tehát annyit mondani: „Sárospatak” – és már készen is vagyunk. Elegendő lenne – de nem méltó, ezért rövid köszöntőben három dimenziót villantok fel.

Múlt – jelen – jövő

A jövő építésének egyik fontos mércéje a múlthoz való viszony meghatározása. Csak az ostobák gondolják, hogy a múlt eltörölhető. Szándékosan nem hazai, hanem külföldi példát említek, az egykori Kelet-Németországot, az NDK-t, amely csak az ún. „haladó hagyományokat” vállalta fel és mintegy „felülemelkedve” a német történelem általa retrográdnak vélt örökségén, meghagyta a porosz és a náci múltat az NSZK-nak.

Sárospatakon ilyesmire sosem volt szükség, és sosem volt fogadókészség – még ha az ötvenes években akadt is néhány túlbuzgó hivatalnok. A város kisugárzását mindez nem érintette, s hullámmzó színvonalon bár, de a 20. században végig működött a megörökölt ún. „rejtett tanterv”. Patak épített a múltjára.

Hadd osszak meg Önökkel egy idézetet: „Sárospatakon már a középkorban fényes iskola és kultúra virágzott, ez a hely egyszerre volt országunk egyik nagy nemzeti és európai hírű kulturális központja. (...) Perényiek és Kopácsi jöttek vissza, akik életre hívják a pataki kollégiumot. (...) A kultúra

és a megértés aurája-szelleme sugárzott Patakon: Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Szemere Bertalan is voltak itt növendékek.” Azt gondolhatnánk, hogy a református kollégium valamely ünnepségén elhangzott beszédből idéztünk, de nem: e szavakat Mádl Ferenc kultuszminiszter az Árpád Vezér Gimnázium iskolaavató és tanévnyitó ünnepségén mondta, 1993. szeptember 1-jén. Mindez azt bizonyítja, – s ez legyen az első mai tanulság – hogy a külvilág számára a pataki neveléstörténeti hagyomány nem oszlik református, katolikus vagy világi dimenzióra, hanem egységes.

Helyi kultúra – országos kultúra

A lokalitás és a regionalitás fogalmainak tisztelete ma az Európai Unió egyik alapértéke. Sárospatak azonban nemcsak saját régiójában töltött be meghatározó kulturális szerepet, hanem országos viszonylatban is. A tudományos közeletet szemlélve a Magyar Tudományos Akadémia említése kézenfekvő: itt a pataki iskola szellemi befolyása a legszembetűnőbbben a reformkor derekán nyilvánult meg: 1841-ben a rendes tagok 16%-a, a levelező tagok 7%-a volt pataki diák. Az akadémiának 1825-ös alapítása óta a mai napig mindig voltak pataki diák tagjai.

Vagy beszéljünk a politikai kultúráról! A Kövy Sándor által fémjelzett pataki jogakadémiáról került ki a reformkor, illetve az 1848/49-es forradalom és szabadságharc értelmiségi „vezérkara”: Fáy András, „a haza

mindenesé”, Kossuth Lajos kormányzó-elnök, Szemere Bertalan miniszterelnök, Madarász László az OHB tagja, Teleki László párizsi követ volt. Ugyanekkor a „második vonalban” is számos pataki diákot találunk: Jászay Pál a Batthyány-kormány miniszterelnöki hivatalának vezetője; Fogarasi János a nádori hivatal titkára, majd a Kereskedelmi Bank kormányzója; Duka Tivadar a Pénzügyminisztérium titkára; Dósa Elek, Jakabfalvy András és Újházy László kormánybiztos; Erdélyi János a Nemzeti Színház igazgatója; Kazinczy Lajos ezredes, a későbbi 15. aradi vértanú; Almási Balogh Pál akadémikus Széchenyi és Kossuth háziorvosa; Madarász József szerkesztő, országgyűlési képviselő volt.

S mert a „rejtett tanterv” – mint említettem – a 20. században is végig működött, talán nem meglepő, hogy az 1990-es rendszerváltozás óta pataki diákot – miniszteri vagy államtitkári pozícióban – valamennyi kormányban találunk.

Magyar kultúra – egyetemes kultúra

A sárospataki neveléstörténeti hagyomány meghatározó eleme volt a külvilág felé való nyitottság. Megmutatkozott ez Comenius idehívásában, a peregrinusok vándorlásaiiban, az angol nyelvoktatás világszínvonalú művelésében. Hogy Sárospatakon mennyire közel van egymáshoz a magyar és az egyetemes kultúra, arra hadd meséljek egy példát.

A pataki kollégium Nagykönyvtárában felfedeztem Bartók Béla 1937 májusában írott levelét, amelyben érdeklődött fia, Péter, sárospataki taníttatásának lehetőségéről az Angol Internátusban. A dokumentumot elküldtem az Egyesült Államokban élő Bartók Péternek, aki válaszlevelében tudatta: nem is volt tudomása arról, hogy őt az apja már 13 éves korában Patakra szánta. Péter pár évvel később valóban pataki diák lett, de az érettségig nem jutott el: a háború miatt a szülei után utazott Amerikába. Mint írta: „felejtethetetlen emlékem, amikor 1941 decemberében el kellett hagynom Magyarországot, és leg-

alább a fél osztály eljött a kis pataki állomásra búcsúztatni”.

Végezetül, ehhez kapcsolódóan, szintén Bartókkal kapcsolatos példa a magyar és az egyetemes kultúra átfedéseiről. Néhány évvel ezelőtt tanulmányutat tettem Hollandiában, a művészeti felsőoktatás vizsgálata céljából. Arnheimben örömmel vettem észre, hogy a főiskola egyetlen színháztermének neve: „Bartókzaal”. Rögevstem meg is kérdeztem az akadémia igazgatónőjét, hogy miért éppen Bartókot választották. Nem tudott rá felelni. Mint mondta, ezen ő még sosem gondolkodott. Meglepetésemből csak akkor ocsúdtam fel, amikor rájöttem: míg nekünk Bartók mindenekelőtt *magyar*, a világ többi részén elsősorban *zeneszerző*. Ebből fakad mai utolsó következtetésem: a kultúra terén különösen fontos, hogy a világ és a magunk dolgait mindig több szempontból nézzük.

(Elhangzott 2016. január 21-én Sárospatakon, A Művelődés Házában, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett városi ünnepségen.)